

BİBLİYOGRAFYA :

Nâsirüddin b. Ahmed b. Muhammed, *Behcetü'l-hakâyık fî mevâizil-halâ'ik*, Süleymaniye Ktp., İbrâhim Efendi, nr. 354; *Behcetü'l-hadâik* (nşr. İsmail Hikmet Ertaylan), İstanbul 1960; *Divânü'lugâti't-Türk Tercümesi*, I, 30-34; *Keşfü'z-zunûn*, I, 258; Mustafa Canpolat, *Behcetü'l-hadâ'ik fî mev'izetü'l-halâ'ik* (doktora tezi, 1965), AÜ DTCF Ktp., Yazma Eserler nr. 9; a.mlf., "Behcetü'l-hadâ'ik'in Dili Üzerine", *TDAY Belleten* 1967 (1968), s. 165-175; Ahmet Caferoğlu, *Türk Dili Tarihi*, İstanbul 1964, II, 140-146; Zeynep Korkmaz, *Sadrü'd-din Şeyhoğlu Marzubân-nâme Tercümesi*, Ankara 1973, s. 21-28; Hanna Sohrweide, *Türkische Handschriften*, Wiesbaden 1974, s. 17-18; *Büyük Türk Klasikleri*, I, 254; İsmail Hikmet Ertaylan, "VII. H./XIII. M. Asra Ait Çok Değerli Bir Türk Dili Yadigârı Behcet ü'l-hadâik fî mev'izet ü'l-halâ'ik", *TDED*, III/3-4 (1949), s. 275-293; Muharrem Ergin, "Bursa Kitaplıklarındaki Türkçe Yazmalar Arasında", a.e., IV/1-2 (1950), s. 132; a.mlf., "Türkoloji Çalışmaları I", a.e., IX (1959), s. 137; Sâdettin Buluç, "Eski Bir Türk Dili Yadigârı Behcetü'l-hadâ'ik fî mev'izetü'l-halâ'ik", a.e., VI (1955), s. 119-131; a.mlf., "Behcetü'l-hadâ'ik fî mev'izetü'l-halâ'ik'den Örnekler", a.e., VII/1-2 (1956), s. 17-44; a.mlf., "Behcet-ü'l-hadâ'ik fî mev'izetü'l-halâ'ik'ten Derlenmiş Koşuklar", *TDAY Belleten* 1963, s. 161-201; a.mlf., "Bir Eserin İki Yazma Nüshası", *TM*, XIV (1965), s. 151-197; Mecdud Mansuroğlu, "Şerhü'l-Menâr'ın Dili Hakkında", *TTK Bildiriler*, V (1960), s. 367-374; Esat Coşan, "Behcetü'l-hadâ'ik'in Yeni Bir Nüshası", *ACİFD*, XII (1964), s. 159-161; *TA*, XXXII, 394; *TDEA*, I, 376-377.

MUSTAFA ERKAN

BEHCETÜ'L-MECÂLİS

(بهجة المجالس)

İbn Abdülber'nin

(ö. 463/1071)

ahlâkî, edebî ve hikemî
konulara dair antolojik eseri.

Başta hadis ve fıkıh olmak üzere tarih, siyer, kıraat ilimleri, biyografi gibi sahalarda eser vermiş çok yönlü bir âlim olan İbn Abdülber en-Nemerî'nin, Tuleytula (Toledo) emîrlerinden Muzaffer b. Eftas'a ithafen yazdığı (bk. Brockelmann, *GAL*, I, 454) ve tam adı *Behcetü'l-mecâlis ve ünsül-mücâlis* olan geniş hacimli eser, onun edebî literatüre dair zengin bilgi ve kültürünün ürünüdür. Nitekim kitap, müellifin "edebiyat sahasının bir süvarisi" olduğunun delili sayılmıştır (bk. İbn Saîd el-Mağribî, II, 408).

Behcetü'l-mecâlis bir mukaddime ile 124 babdan oluşur. Eserin antolojik mahiyette olması muhtevasını sistemli bir tasnife tâbi tutmayı güçleştirmekle birlikte başlıca konularını sohbet ve konu-

ma âdâbı, insanın dünya hayatı ve imkânları karşısındaki tavrının nasıl olması gerektiği, yolculuk ve karşılıklı ziyarette bulunmanın âdâbı, insanların hak ve sorumlulukları, siyaset ahlâkî, ahlâkî erdemler ve fenalıklar, akıl ve ahmaklık, ebeveyn-evlât, yönetici-yönetilen, erkek-kadın gibi çeşitli zümreler arasında ahlâkî ve sosyal münasebet kuralları, giyim kuşam ve yeme içme gibi günlük faaliyetlerle ilgili görgü kuralları, anlatılmak istenenlerin daha kolay öğrenilmesini sağlamak üzere konuların üçlü, dörtlü ve beşli maddeler halinde sıralandığı özdeyişler, belâlara sabır ve ünlülerin ölüm döşğinde söylediği uyarıcı mahiyetteki sözler oluşur.

Müellifin mukaddimede yer alan düşüncesine göre ilim yapmak isteyenler için Kitap ve Sünnet'e ait bilgileri özüm-sedikten sonra en faydalı çalışma edebiyat alanındaki araştırmalardır. Zira bu alan ruha hayat veren, akıl ve zekâyı keskinleştiren, erdemler kazandıran, insanı bayağı duygu ve düşüncelerden kurtaran hikmetlerle doludur. Bu meziyetleri kazanabilmek için Kur'an ve Sünnet'in gösterdiği doğrultuda eğitilmiş bilge kişilerin, âlim ve ediplerin nazım ve nesir halindeki özdeyişlerini bilmek gereklidir. İbn Abdülber ayrıca Arap ve Fars edebiyatı ile diğer milletlerin hikemiyatını derlemenin yararına işaret etmekte, kitabını tertip ederken gerek ulaşılabildiği eserlerden derlemeler yapmak, gerekse kendi birikimini aktarmak suretiyle edebî ve hikemî kaynaklardan faydalandığını bildirmektedir. Gerçekten *Behcetü'l-mecâlis*'te bazan Sokrat, Ef-lâtun, Aristot, Hipokrat, Galen gibi filozof ve hekimlere, bazan da İskender'e isnat edilen hikemiyatla Grek kültüründen; Büzürçmihr, Erdeşir, Enûşirvân gibi İranlı hakimlere isnat edilen hikemiyatla da İran kültüründen örnekler verilmiştir. Bununla birlikte eser Arap-İslâm literatürü ağırlıklı olup bu yönüyle Ebû Süleyman es-Sicistânî'nin *Şivânü'l-hik-me*, Ebû'l-Hasan el-Âmirî'nin *es-Sa'âde ve'l-is'âd*, İbn Hindü'nun *el-Kelimû'r-rûhâniyye*, İbn Miskeveyh'in *Câvidân-hüred*, İbn Fâtik'in *Muhtârü'l-hikem ve mehâsinü'l-kilem* adlı kitapları gibi daha çok felsefî mahiyette ve İslâmî literatürle birlikte Grek, Fars ve Hint kaynaklı hikemiyata da geniş ölçüde yer veren antolojik eserlerden ayrılır ve İbn Kuteybe'nin *Üyûnü'l-ahbâr*ıyla İbn Abdürabbih'in *el-İkdü'l-ferid*'ini hatırlatır. Öte yandan "daha faydalı ve verimli olması için" yer yer aynı bab için-

de zıt görüşleri ifade ve telkin eden sözler ihtiva etmesi bakımından da Câhiz'a nisbet edilen *Kitâbü'l-Mehâsin ve'l-ez-dâd* adlı eseri andırır. Müellif başvurduğu kaynakların isimlerini vermemekle birlikte eserin metot ve muhtevasına bakılırsa bu kaynakların başında İbn Abdürabbih'in *el-İkdü'l-ferid*'i, İbn Kuteybe'nin *Üyûnü'l-ahbâr*, *eş-Şi'r ve's-su'arâ* ve *Kitâbü'l-Ma'ârif*'i, Câhiz'in *el-Beyân ve't-tebyîn* ve *Kitâbü'l-Hayevân*'ı, Ebû Hayyân et-Tevhîdî'nin *eş-Şadâka ve's-şadîk*'i gibi antolojik eserlerle Taberî'nin *Târîh* ve *Tefsîr*'inin geldiği görülür. Eserin tertibinde Ümeyye b. Ebû's-Salt, İmruülkays ve Züheyr b. Ebû Sülmâ gibi bazı Câhiliye dönemi şairleriyle Hassân b. Sâbit, Ebû Temmâm, Mütenebbî, Ferezdak, Ebû Nuvâs, Ebû'l-Atâhiye ve daha birçok ünlü şairin divanlarından istifade edilmiştir. Ayrıca Hayyân b. Hakem el-Gazâl, Yûsuf b. Hârûn el-Kindî, Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Nusayr el-Kâtib gibi Endülüslü şairlerden nakiller yapılmıştır. *Behcetü'l-mecâlis*'te başka kaynakların zikretmediği manzum ve mensur ifadeler de bulunmaktadır. Nitekim Mısırlı bir şair olan Mansûr el-Fakîh'e ve Bağdatlı Mahmûd el-Verrâk'a isnat edilen şiirler neredeyse birer divan genişliğinde olup sadece *Behcetü'l-mecâlis* vasıtasıyla bilinir; aynı şekilde Ebû'l-Atâhiye'ye isnat edilen bazı manzumeler adı geçen matbu divanında bulunmamaktadır. Ebû Bekir el-Arzemî, Mahmûd b. Hüseyin (Küşâcim), Hâlid b. Yezîd el-Kâtib, Saîd b. Humeyd, Sehl el-Verrâk, Ebû'l-Ferec el-Bebbegâ' ve Hasan-ı Basrî gibi kişilerin bazı manzumeleri de bu eser vasıtasıyla bilinmektedir. *Behcetü'l-mecâlis*'te tamamı otuz yedi beyit olan müellifin kendi manzumeleri de bulunur (bk. I, 165-166, 284, 391, 525; II, 27, 104-105).

Müellif mukaddimede de belirttiği gibi hemen her babın başında bir veya birkaç hadis zikrederek konuya girer; ayrıca başta dört halife olmak üzere sahâbe, tâbiîn ve sonraki dönemlerin önde gelen âlimlerinin edebî ve hikemî sözlerine geniş yer verir. Esasen *Behcetü'l-mecâlis*'in telifinde İslâmî edep ve ahlâk telakkisine titizlikle riayet edilmiş olup eser bu yönüyle İbn Kuteybe ve Câhiz gibi müelliflerin aynı türde olan, ancak yer yer İslâm ahlâkı ile uzlaştırılamaz görüşler taşıyan sözler, müstehcen fıkra ve nükteler aktaran kitaplarından ayrılır. İbn Abdülber nâdiren zikrettiği bu tür ifadeleri tenkit etmekten geri durmamıştır. Meselâ zulüm ve haksızlığa

dair olan babda Mütenebbî'nin, "Zulmetmek insanın mayasında vardır; bu yüzden eğer zulmetmeyen birini görürsen bil ki o bir sebepten dolayı zulmetmiyor"; "Olayları ve insanları benim kadar iyi tanıyan bir kimse okunu merhamet-sizce fırlatır" anlamındaki beyitlerini zikrettikten sonra bu anlayışın, "Kur'an'ın ortaya koymuş olduğu ahlâk ilkelerini hazmetmemiş, Peygamber'in sünnetini özümsememiş ve bu yüzden bağışlama, hoşgörü, şefkat, merhamet gibi yüksek erdemler kazanmamış olan fâsıkların ahlâkı" olduğunu belirtir (I, 366). Aynı şekilde meçhul bir şaire ait olup istibdadı öven birkaç beyit kaydettikten sonra bu anlayışı reddederek âlimler nezdinde istibdadın yerilmiş, meşveretin ise övülmüş olduğunu, fâsıklardan başkasının istibdadı hoş göremeyeceğini ifade eder (I, 456-457). Bundan başka eserde yer yer rivayetlerin metin ve senet tenkitleri, fikhî görüşler, biyografik bilgiler ve bazı terimlerin tariflerine de rastlanır. Ayrıca bazı konular hakkında ayrıntılı bilgi için müellifin *et-Temhîd*, *Câmi'u beyânî'l-ilm* ve *el-İstî'âb* adlı eserlerine göndermeler yapılır.

Behcetü'l-mecâlis, edebî kıymeti dolayısıyla sonraki bazı Endülüslü müelliflerce edebî ve hikemî konularda kaynak olarak kullanılmış (meselâ bk. Ebû'l-Hayr el-İşbîlî, s. 277; Kâdî İyâz, s. 207), İbn Liyûn et-Tücbî tarafından *Buğyetü'l-mü'ânis min Behcetü'l-mecâlis ve ünsi'l-mücâlis* başlığıyla ihtisar edilmiştir (bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 380). Dünya kütüphanelerinde birçok yazması bulunan (bk. Brockelmann, *GAL*, I, 454; *Suppl.*, I, 629) eserdeki *emsâl*'den bir kısmı *Mecelletü'l-muhtâf*'in zeylinde basılmış (Kahire 1907), ayrıca aynı yerde ve yılda İbnü'l-Mukaffa'nın *el-Edebü'l-kebir*'i ile birlikte *Cevâhirü'l-hukemâ* adıyla neşredilmiştir (bk. Brockelmann, *GAL*, I, 454). *Behcetü'l-mecâlis*'in tamamının tahkiki, Kahire Dârü'l-Kütüb (Edeb, nr. 342, 1366) ve Murat Molla (nr. 1487) kütüphanelerindeki yazmalarla Ezher Üniversitesi Kütüphanesi Revâku'l-Megâribe bölümünde bulunan yazma nüshadan istifade edilerek Muhammed Mürsî el-Hülî tarafından yapılmış ve ilki iki cilt (Kahire 1962), ikincisi üç cilt (Beyrut 1982) halinde olmak üzere iki defa yayımlanmıştır. Başında İbn Abdülberr'in hayatı ve eserleri hakkında genel bilgilerle özellikle *Behcetü'l-mecâlis*'in tanıtımını ihtiva eden bir mukaddimenin yer aldığı bu neşre eklenen dipnotlarda

müellifin kendilerinden nakillerde bulunduğu kişiler hakkında kısa biyografik bilgiler verilmiş, eserde yer alan manzumelerin tamamına yakınının kaynakları gösterilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Abdülber, *Behcetü'l-mecâlis* (nşr. Muhammed Mürsî el-Hülî), Kahire 1962, nâşirin mukaddimesi, I, 7-33; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis*, Kahire 1386/1966, s. 368; İbn Hakân el-Kaysî, *Maṭmaḥu'l-enfûs ve mesraḥu't-te'ennûs fi mülehi ehlî'l-Endelûs* (nşr. Muhammed Ali Şevâbîke), Beyrut 1403/1983, s. 294-295; Kâdî İyâz, *el-Ğunye* (nşr. Mâhir Zühayr Cerrâr), Beyrut 1402/1982, s. 207; Ebû'l-Hayr el-İşbîlî, *Fehrese*, s. 277; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib*, II, 407-408; Keşfü'z-ẓunûn, I, 258; Serkis, *Mu'cem*, I, 160; Brockelmann, *GAL*, I, 454; *Suppl.*, I, 629; II, 380; Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-edeb*, IV, 588; Leys Suûd Câsim, *İbn 'Abdülber el-Endelûsî ve cûhûdûhû fi't-târîḥ*, Mansûre 1408/1988, s. 228-229.

MUSTAFA ÇAĞRICI

el-BEH CETÜ'İ-MERDİYYE

(البهجة المردية)

Süyûtî'nin (ö. 911/1505) İbn Mâlik'in *el-Elfiyye*'sine yazdığı şerh (bk. ELFİYYE).

BEHCETÜ't-TEVÂRİH

(بهجة التواريخ)

Fâtih devri tarihçilerinden Şükrullah'ın (ö. 864/1459-60)

Veziriâzam

Mahmud Paşa adına yazdığı Farsça umumi tarih.

1456-1459 yılları arasında Bursa'da kaleme alınan *Behcetü't-tevâriḥ* on üç bölümden (bab) meydana gelmiştir. İlk sekiz bölümde kâinatın ve Hz. Âdem'in yaratılışından, Çin, Türk, Rum, Hint, Habeş gibi kavimlerden, Hz. Peygamber'in nesebi, doğumu, hayatı, aşere-i mübeşşere, sahâbîler, mezhep imamı, tanınmış âlimler ve şeyhlerden bahsedilir. Bu bakımdan ilk sekiz bölüm bir İslâm tarihi mahiyetindedir. Meşhur Yunan filozofları ve bazı din büyüklerinin anlatıldığı bölümlerden sonra gelen on birinci bölüm İran şahlarına, gayri müslim hükümdarlar ve İslâm hükümdarlarına, on ikinci bölüm Emevî, Abbâsî, Alevî hânedanlarına ve Selçuklular'a, son bölüm ise, Osmanlı tarihine ayrılmıştır. Müellif eserini Fâtih Sultan Mehmed ile veziri Mahmud Paşa'yı överek bitirir; bu arada Fâtih döneminin tarihini ayrı bir ciltte

yazmayı düşündüğünü belirtir. *Behcetü't-tevâriḥ*'in en orijinal bölümleri müellifin yaşadığı Çelebi Mehmed, II. Murad ve Fâtih dönemleridir.

Şükrullah eserini yazarken kullandığı kaynakları kısmen belirtir; Ahmedî'nin *İskendernâme*'si ile müellifi ve mahiyeti hakkında bilgi bulunmayan *Sahihü't-tevâriḥ* bunlardan ikisidir. *Behcetü't-tevâriḥ* önemli bir kaynak olduğu halde *Câmi'u't-tevâriḥ* müellifi Zaîm Mîr Mehmed'in dışındaki tarihçilerin dikkatini pek çekmemiştir.

Behcetü't-tevâriḥ'in İstanbul'da (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3059; Beyazıt Devlet Ktp., nr. 4902; TSMK, Revan, nr. 1538, 1539; İÜ Ktp., FY, nr. 811; Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 4203, Ayasofya, nr. 2990, Serez, nr. 1891) ve yurt dışındaki kütüphanelerde (Viyanâ, Londra, Paris, Petersburg, Münih) birçok yazması vardır. Eserin ilk redaksiyonu gibi görünen Nuruosmaniye nüshasında Şükrullah, Ertuğrul Bey'in soyunun Gökalp b. Oğuz'a ulaştığını söyler. Müellif bu bilginin kendisine, II. Murad tarafından 852 (1448) yılında elçi olarak gönderildiği Karakoyunlu Hükümdarı Mirza Cihan Şah'ın meclisinde Moğol yazısı ile yazılmış bir kitaptan naklen verildiğini belirtir. Yine yalnız bu nüshada vezir Mahmud Paşa'nın adı "Sebeb-i Te'lif" kısmında II. Mehmed'den sonra geçmektedir. Mahmud Paşa'nın veziriâzamlıktan azli gibi bazı siyasî sebepler, on iki bab olan bu nüshanın diğer nüshalara göre farklılıklar göstermesine yol açmış olabilir.

Behcetü't-tevâriḥ 937 (1530-31) yılında Mustafa Fârisî tarafından *Mahbûbû kulûbi'l-ârifin* adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Mustafa Fârisî, tercümesinde *Behcetü't-tevâriḥ*'in baş kısımlarını biraz değiştirmiş, bazı yerlerini de kısaltmıştır (tercümenin nüshaları için bk. Atsız, s. 42). *Behcetü't-tevâriḥ*'in Osmanlılar'a ait bölümü, Farsça metin ve Almanca tercümesiyle birlikte Theodor Seif tarafından 1925 yılında *Mitteilungen zur osmanischen Geschichte*'nin ikinci cildinde (s. 63-128) neşredilmiştir. Bu yayında Münih ve Viyanâ nüshaları kullanılmıştır. Nihal Atsız da eserin baş tarafı ile eski Türkler'e ve Osmanlılar'a ait bölümlerini Türkçe'ye çevirip notlar ekleyerek *Dokuz Boy Türkler ve Osmanlı Sultanları Tarihi* (İstanbul 1939) adıyla yayımlamıştır. Bu neşir, eserin İstanbul kütüphanelerindeki yazmalarıyla Seif neşrinin karşılaştırılmasına dayandığın-